

Kontrollkäik SA Narva Haigla psühhiaatriaosakonda

(1) Õiguskantsleri nõunikud kontrollisid 29.01.2013 etteteatamata SA Narva Haigla psühhiaatriaosakonna tegevust.

SA Narva Haigla psühhiaatriaosakond (edaspidi *osakond*) asub aadressil Karja 6, Narva. SA-le Narva Haigla on antud tegevusluba psühhiaatriateenuse osutamiseks 20 voodikohal.¹ Kontrollimise ajal viibis osakonnas ravil 22 isikut.

Viimati kontrollis õiguskantsler osakonda 09.12.2010.²

(2) Õiguskantsler kontrollis, täites ühtlasi piinamise ning muu julma, ebainimliku või inimväärlikust alandava kohtlemise ja karistamise vastase konventsiooni fakultatiivse protokollis artiklis 3 sätestatud riigi ennetusametuse funktsiooni, kas külastatud osakonnas on tagatud isikute põhiõigused ja -vabadused.

(3) Kontrollkäigu raames külastasid õiguskantsleri nõunikud osakonna ruume ning vestlesid ringkäigu ajal osakonna töötajatega. Eraldusruumi kontrollimisel pöörasid õiguskantsleri nõunikud erilist tähelepanu eraldusruumi sisustusele ning eraldatud patsiendi nõuetekohase jälgimise võimalustele. Dokumentide kontrollimisel tutvusid õiguskantsleri nõunikud ohjeldusmeetmete rakendamise registri ning eraldatud patsientide toimikutes sisalduvate dokumentidega.

(4) Õiguskantsleri seisukoht

Kontrollkäigu tulemusel tuvastas õiguskantsler osakonnas järgnevad probleemid:

- 1) ei ole tagatud ööpäevaringselt psühhiaatri olemasolu tahtest olenematu ravi otsuste tegemiseks (p 4.1);
- 2) ohjeldusmeetmete registris eraldamise rakendamist ei registreerita (p 4.2);
- 3) ohjeldusmeetme rakendamise otsuse võib öisel ajal teha valveõde, valves olev üldarst või psühhiaater võib loa anda telefoni teel ilma patsienti nägemata (p 4.3);
- 4) tahtest olenematu ravil viibivatel patsientidel puudub igapäevane värskes õhus viibimise võimalus (p 4.4).

(4.1) Psühhiaatri kättesaadavuse tagamine

Kontrollimisel selgus, et osakonnas on psühhiaater tööl tööpäeviti ajavahemikul 08.00-16.00. Tööpäevadel ajavahemikul 16.00-08.00, nädalavahetustel ja riigipühadel on võimalik abi saada valvearstilt, kes ei ole psühhiaater. Sellest tõusetus käigul küsimus, kas osakonnas on tagatud igakordselt piisav psühhiaatri kättesaadavus õiguspäraste tahtest olenematu ravi kohaldamise otsuste tegemiseks.

Psühhiaatrite olemasolu psühhiaatrilise abi andmisel on kahtlemata oluline ning eriti oluline on see juhtudel, kui tahtest olenematut psühhiaatrilist ravi tuleb psühhiaatrilise abi seaduse (edaspidi PsAS) § 11 lg-te 2 ja 3 alusel alustada isiku suhtes kohtu määruseta. Seda põhjusel, et otsusega alustada isiku suhtes tahtest olenematut ravi piiratakse ühtlasi isiku põhiõigust

¹ Terviseametilt saadud andmed 05.12.2012 seisuga.

² Kontrollkäigu kokkuvõte on kättesaadav aadressil:

http://oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/kontrollkaigu_kokkuvote_narva_haigla_psuhhiaatriaosaakond.pdf.

vabadusele ja isikupuutumatusel,³ mida võib põhiseaduse (edaspidi PS) § 20 järgi vaimuhaige kinnipidamiseks teha ainult seaduses sätestatud juhtudel ja korras, kui ta on endale või teistele ohtlik.

Vaimuhaige kinnipidamise juhud ja korra on seadusandja näinud ette psühhiaatrilise abi seaduses. Sätestatud on kindlad reeglid, kes ja mis aja jooksul ning millistel tingimustel võib teha otsuse isikule tahtest olenematu ravi kohaldamiseks. Nii võib üldjuhul PsAS § 11 lg 2 järgi tahtest olenematu ravi kohaldamise otsuse teha kohus. Vaid juhul, kui tahtest olenematu ravi kohaldamine on vältimatu isiku enda või avalikkuse kaitseks ja kohtu määruse saamine ei ole piisavalt kiiresti võimalik, võib seda kohaldada ning isiku PsAS § 12 lg 1 järgi haiglasse paigutada kohtu määruseta. Sellisel juhul näeb PsAS § 11 lg 3 ette, et tahtest olenematu ravi kohaldamise otsuse teeb haigla psühhiaatriaosakonna psühhiaater isiku psühhiaatriaosakonda saabumisel. Kuna otsuse vormistamise aeg loetakse tahtest olenematu haiglaravi alguseks, tuleb otsus langetada enne säärase ravi kohaldamist. Sisuliselt tähendab see, et nii arstlik läbivaatus kui ka tahtest olenematu ravi kohaldamise otsus tuleb langetada viivitamatult. Vastasel juhul pole tagatud, et isiku tahtevastane ravimine on õiguspärane ja kooskõlas PS §-ga 20. Seetõttu on kohtu loata isiku suhtes tahtest olenematu ravi otsuse tegemiseks vältimatult vajalik psühhiaatri olemasolu haigla psühhiaatriaosakonnas. Seda enam, et muu eriala arstil ei pruugi olla pädevust hindamaks PsAS § 11 lõikes 1 sätestatud kriteeriumide täidetust,⁴ mistõttu on oht, et inimese vabadust ning isikupuutumatust piiratakse lubamatult.

Neil põhjendustel teeb õiguskantsler SA-le Narva Haigla ettepaneku järgida tahtest olenematu ravi otsuste tegemisel, et iga kord teeb olukorras, kus tahtest olenematu ravi kohaldamine on vältimatu isiku enda või avalikkuse kaitseks ja kohtu määruse saamine ei ole piisavalt kiiresti võimalik, tahtest olenematu ravi otsuse psühhiaatriaosakonna psühhiaater ning ta teeb seda isiku psühhiaatriaosakonda saabumisel või vaba tahte alusel haiglas ravil viibival isikul tahtest olenematu ravi kohaldamise vajaduse ilmnemisel viivitamata pärast arstlikku läbivaatust.

(4.2) Ohjeldusmeetmete rakendamise register

Osakonnas oli ohjeldusmeetmete rakendamise register paberkujul ning seda peeti alates 02.06.2010. Vestlusel töötajatega selgus, et eraldamise rakendamist selles registris ei märgita.

Tervishoiuteenuse osutaja võib psüühikahäiretega isiku suhtes ohjeldamiseks kasutada füüsilist, ravimitega ja mehhaanilist ohjeldamist või eraldamist (PsAS § 14 lg 2). Ohjeldusmeetmete kasutamine on väga intensiivne vabaduse ja isikupuutumatuse riive (PS § 20 lg 1), mille rakendamisel on kõrgendatud piinava, julma või väarikust alandava kohtlemise ehk PS § 18 rikkumise oht. Et kõnealuseid rikkumisi tõkestada, lasub seadusandjal PS §-dest 13 ja 14 tulenev kohustus tagada tõhusa kontrollsüsteemi olemasolu.

Nii ongi seadusandaja selle ohu vähendamiseks psühhiaatrilise abi seaduses kehtestanud üldise ohjeldusmeetmete rakendamise registri pidamise nõude. Täpsemalt sätestab

³ PsAS § 11 lõike 6 järgi ei või tahtest olenematul ravil viibiv isik katkestada uuringuid ja ravi ega lahkuda haigla psühhiaatriaosakonnast.

⁴ PsAS § 11 lõike 1 järgi võetakse isik tema enda või tema seadusliku esindaja nõusolekuta vältimatu psühhiaatrilise abi korras ravile haigla psühhiaatriaosakonda või jätkatakse ravi, tema tahtest olenemata, ainult järgmiste asjaolude koosinemise korral:

- 1) isikul on raske psüühikahäire, mis piirab tema võimet oma käitumisest aru saada või seda juhtida;
- 2) haiglaravita jätmisel ohustab isik psüühikahäire tõttu iseenda või teiste elu, tervist või julgeolekut;
- 3) muu psühhiaatriline abi ei ole küllaldane.

PsAS § 14² lg 1 tervishoiuteenuse osutajale kohustuse dokumenteerida ohjeldusmeetme rakendamine mh kohas ja viisil, mis võimaldab anda kiire ja üldistatud ülevaate tervishoiuteenuse osutaja rakendatud ohjeldusmeetmete kohta. Et kõnealune register täidaks oma eesmärgi ja tõepoolest annaks rakendatud ohjeldusmeetmete kohta kiire ja üldistatud ülevaate, peaks õiguskantsleri hinnangul sisaldama register ohjeldatud patsiendi nime, haigusloo numbrit, ohjeldamise algus- ja lõpuaega, ohjeldamise tinginud asjaolusid, ohjeldamise viisi, otsuse teinud arsti nime, teavet tekkinud vigastustest või terviseriketest ning välise abi kaasamisest.⁵ Selliselt peetak register ja selles sisalduvate andmete perioodiline analüüs võimaldab välja tuua võimalikud ohjeldusmeetmete kasutamise väärtpraktikad. Seepärast aitab ohjeldamismeetmete rakendamise register ennetada väärtkohtlemise ohtu kõigepealt ohjeldamismeetmete rakendajal endal, kui ta tagantjärele analüüsib registris sisalduvate andmete põhjal toimunud ohjeldamisi. Teisalt tagab selle registri eesmärgipärane pidamine aga järelevalveasutustele võimaluse teostada patsientide õiguste kaitseks efektiivset kontrolli ohjeldusmeetmete rakendamise õiguspärasuse üle.

Neil põhjendustel on õiguskantsler seisukohal, et registreerides eraldamise rakendamise üksnes patsiendi haigusloos, ei vasta osakonnas kasutatav ohjeldusmeetmete rakendamise registreerimise kord psühhiaatrilise abi seadusele, kuna see ei anna PsAS § 14² lg-ga 1 nõutud kiiret ja üldistatud ülevaadet tervishoiuteenuse osutaja rakendatud ohjeldusmeetmete kohta.

Tulenevalt eeltoodust teeb õiguskantsler SA-le Narva Haigla **ettepaneku kasutada rakendatud ohjeldamismeetmete kohta eesmärgipärast ohjeldusmeetmete rakendamise registrit. Register peab sisaldama kõikide ohjeldusmeetmete rakendamise juhtumeid.**

(4.3) Ohjeldusmeetmete rakendamine

Osakonnas oli kaks eraldusruumi, mida kasutati ohjeldusmeetmete rakendamiseks. Ohjeldusmeetmete rakendamise otsuste osas selgus, et öisel ajal võtab ohjeldusmeetmete rakendamise otsuse vastu osakonna valveõde. Vestlusest töötajatega selgus, et mõnikord on arst mehaanilise ohjeldamise otsuse teinud telefoni teel.

Ohjeldusmeetme rakendamine on isikupuutumase ja vabaduse väga intensiivne piirang, mis peab olema väga täpselt reguleeritud, kuna vastasel juhul on oht minna vastuollu PS §-st 18 tuleneva piinamise, julma või väarikust alandava kohtlemise või karistamise keeluga.

Selleks, et tahtest olenematul ravil (edaspidi TOR) viibiva psüühikahäirega isiku vabadust ega isikupuutumast ei rikutaks meelevaldselt, on seadusandja näinud psühhiaatrilise abi seaduses ette TOR kohaldamise tingimused (PsAS § 11) ning kindlad reeglid kes, mis aja jooksul ning millistel tingimustel võib teha otsuse ohjeldusmeetme rakendamiseks (PsAS § 14).

PsAS § 14 lg 3 järgi võib ohjeldusmeetmeid rakendada ainult arsti otsuse alusel. Vältimatu vajaduse korral võib füüsilise või mehaanilise ohjeldamise alustamise või eraldusruumi paigutamise otsustada õde, informeerides ohjeldusmeetme rakendamisest viivitamata arsti, kes otsustab ohjeldusmeetme rakendamise jätkamise vajaduse. Ohjeldusmeetmete rakendamise jätkamise vajaduse tuvastamiseks peab arst isiklikult ja vahetult hindama isiku

⁵ Vt ka piinamise ja ebainimliku või alandava kohtlemise või karistamise tõkestamise Euroopa komitee standardid (CPT/Inf/E (2002) I – Rev. 2011), p 50. Kättesaadav aadressil: <http://www.cpt.coe.int/en/documents/eng-standards.pdf>.

seisundit ning tegema otsuse ohjeldusmeetme rakendamise jätkamise vajaduse ja rakendatud ohjeldusmeetme kohta.

Ohjeldatut peab isiklikult ja vahetult hindama arst, kuna ohjeldusmeetme rakendamise vajadus ning konkreetse ohjeldusmeetme valik sõltub patsiendi psüühilisest seisundist. Ohjeldamine riivab patsiendi õigust vabadusele ja isikupuutumatussele väga intensiivselt. Nimetatud otsus tagab, et ohjeldusmeetme kohaldamise vajaduse otsustab patsiendi seisundit arvesse võttes selleks kvalifitseeritud tervishoiutöötaja (arst). Selle nõude mittejärgimine kujutab endas ohtu põhiõiguste ja –vabaduste alusetuks ja meelevaldseks piiramiseks. Nimelt riivab tahtest olenematu ravil viibivate patsientide suhtes ohjeldusmeetme rakendamine ohjeldatud isiku põhiõigust vabadusele ja isikupuutumatussele (PS § 20). Põhiseadus lubab õigust vabadusele ja isikupuutumatussele riivata vaid seaduses sätestatud juhtudel ja korras muu hulgas vaimuhaige kinnipidamiseks, kui ta on endale või teistele ohtlik. Vabaduse võib võtta ainult kindlatel eesmärkidel.⁶ Tahtest olenematu ravil viibiva patsiendi põhiõiguse vabadusele ja isikupuutumatussele piiramine ohjeldusmeetmete rakendamise või rakendamise jätkamisega on psühhiaatrilise abi seaduse järgi lubatav ainult arsti otsuse alusel.

Nagu öeldud, peab ohjeldusmeetme rakendamisel arst hindama patsiendi seisundit isiklikult ja vahetult ning sellest johtuvalt ei saa pidada lubatavaks PsAS § 14 lg-s 3 ette nähtud arsti otsuse tegemist telefoni teel ilma patsienti nägemata.

Õiguskantsler on seisukohal, et SA-s Narva Haigla ohjeldusmeetmete rakendamisel arsti otsuse tegemine ilma patsiendi seisundit isiklikult hindamata on vastuolus PsAS § 14 lg-ga 3. Selline praktika võib endas kujutada patsiendi põhiõiguse vabadusele ja isikupuutumatussele meelevaldset riivet, mis omakorda kätkeb endas ohtu julma, ebainimliku või väarikust alandava kohtlemise tekkeks.

Tulenevalt eeltoodust **teeb õiguskantsler SA-l Narva Haigla ettepaneku järgida ohjeldusmeetme rakendamisel arsti isikliku ja vahetu patsiendi seisundi hindamise nõuet.**

(4.4) Värskes õhus viibimine

Kontrollkäigul tuvastasid õiguskantsleri nõunikud, et osakonnas puudub eraldi territoorium patsientide värskes õhus viibimiseks. Vestlusel töötajatega selgus, et osakonna patsiendid saavalt igapäevaselt värskes õhus viibida, kuid erandina ei ole värskes õhus viibimine personali vähesuse tõttu tagatud TOR patsientidele.

Regulaarne värskes õhus viibimise ning füüsilise liigutamise võimalus peaks olema patsiendi igapäevaelu lahutamatu osa, mille puudumine võib piirata raviprotsessi tulemuslikkust.⁷ Psühhiaatriateenuse hea kvaliteedi tagamiseks on tervishoiuteenuse osutaja kohustatud teenust

⁶ Vabaduse võtmine saab toimuda ainult PS §-s 20 esitatud aluste (erandite) esinemisel. Vt Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne, 2012, § 20, p 5. Kättesaadav aadressil: <http://www.pohiseadus.ee/ptk-2/pg-20/>.

⁷ Regulaarset värskes õhus viibimise nõuet on piinamise ja ebainimliku või alandava kohtlemise või karistamise tõkestamise Euroopa komitee rõhutanud näiteks Läti valitsusele saadetud aruande (CPT/Inf (2009) 35) punktis 110 ning Rootsi valitsusele saadetud aruande (CPT/Inf (2009) 34) punktis 96. Kättesaadavad aadressil: <http://www.cpt.coe.int/documents/lva/2009-35-inf-eng.pdf> ja <http://www.cpt.coe.int/documents/swe/2009-34-inf-eng.pdf>.

osutama vastavalt ettenähtud tingimustele. PS § 28 järgi on igapäevane õigus tervise kaitsele ning tervise kaitse tähendab muu hulgas hea kvaliteediga terviseteenuse kättesaadavust.⁸

SA Narva Haigla on üldhaigla. Sotsiaalministri 19.08.2004 määruse nr 103 „Haigla liikide nõuded“ (edaspidi *määrus*) § 2 lg 4 järgi osutatakse üldhaiglas psühhiaatria statsionaarset teenust sisehaiguste eriala vooditel tervishoiuteenuse osutaja pädevuse piires ning selle teenuse osas peab üldhaigla vastama keskhaigla nõuetele. Määruse § 19 lg 6 järgi peavad psühhiaatria tervishoiuteenuste osutamiseks keskhaiglas olema võimalused haigel vabas õhus viibimiseks. See võimalus peab olema ka neil patsientidel, kelle õigust vabalt liikuda on seoses nende tervisliku seisukorraga piiratud.

Eelnevast tuleneb, et statsionaarse psühhiaatriateenuse osutamisel peab tervishoiuteenuse osutaja (SA Narva Haigla) täitma keskhaigla nõudeid ning osakonnas peavad kõikidel ravil viibivatel patsientidel olema võimalused värskes õhus viibimiseks.

Õiguskantsler on seisukohal, et osakonnas peab olema tagatud selles ravil viibivatele patsientidele nende seisundile kohandatud võimalused värskes õhus viibimiseks. SA-l Narva Haigla puudub määruse § 19 lg-s 6 välja toodud nõuete mittetäitmiseks õiguspärane alus ning PS §-ga 28 on vastuolus see, kui osakonnas TOR patsientidel puudub värskes õhus viibimise võimalus.

Tulenevalt eeltoodust **teeb õiguskantsler SA-le Narva Haigla ettepaneku tagada osakonnas tahtest olenematul ravil viibivatele patsientidele igapäevane värskes õhus viibimise võimalus.**

(5) Kokkuvõte

Õiguskantsler teeb kontrollkäigu tulemusel isikute põhiõiguste ja -vabaduste tagamiseks SA-le Narva Haigla järgnevad ettepanekud:

- järgida tahtest olenematu ravi otsuste tegemisel, et iga kord teeb olukorras, kus tahtest olenematu ravi kohaldamine on vältimatu isiku enda või avalikkuse kaitseks ja kohtu määruse saamine ei ole piisavalt kiiresti võimalik, tahtest olenematu ravi otsuse psühhiaatriaosakonna psühhiaater ning ta teeb seda isiku psühhiaatriaosakonda saabumisel või vaba tahte alusel haiglas ravil viibival isikul tahtest olenematu ravi kohaldamise vajaduse ilmnemisel viivitamata pärast arstlikku läbivaatust (p 4.1);
- kasutada rakendatud ohjeldamismeetmete kohta eesmärgipärast ohjeldusmeetmete rakendamise registrit, mis sisaldaks kõikide ohjeldusmeetmete rakendamise juhtumeid (p 4.2);
- järgida ohjeldusmeetme rakendamisel arsti isikliku ja vahetu isiku seisundi hindamise nõuet (p 4.3);
- tagada psühhiaatriaosakonnas tahtest olenematul ravil viibivatele patsientidele igapäevane värskes õhus viibimise võimalus (p 4.4).

Õiguskantsler palub SA-lt Narva Haigla teavet nimetatud ettepanekute ja täitmise kohta hiljemalt 01.06.2013.

⁸ Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne, 2012, § 28, p 6.2.2. Kättesaadav aadressil: <http://www.pohiseadus.ee/ptk-2/pg-28/>.